

Strategijska uloga teritorijalne odbrane

Strategijska uloga teritorijalne odbrane, njeno mesto i zadaci u eventualnom opštenarodnom odbrambenom ratu, mogu se razmatrati samo u kontekstu opšte strategije naših oružanih snaga ili, tačnije rečeno, u sklopu strategije opštenarodnog odbrambenog rata. Za ovu priliku ostaćemo u okvirima strategije oružanih snaga, pošto nam ograničen prostor ne pruža mogućnost za dublju i širu analizu veoma složene i delikatne problematike strategije ONO, a na drugoj strani, ono o čemu će ovde biti reči ne odnosi se čak ni na problematiku strategije oružanih snaga u celini, već samo na neka pitanja strategije teritorijalne odbrane. Biće, zapravo, reč o tome na koje načine teritorijalna odbrana ostvaruje svoju stratejsku ulogu i šta je to što teritorijalnu odbranu čini stratejskom komponentom naših oružanih snaga.

Inače, što se tiče stratejske uloge oružanih snaga u celini, valja podsetiti na odredbu člana 240 Ustava SFRJ: »Oružane snage Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije štite nezavisnost, suverenitet, teritorijalnu celokupnost i ovim ustavom utvrđeno društveno uređenje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Oružane snage Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije čine jedinstvenu celinu i sastoje se od Jugoslovenske narodne armije, kao zajedničke oružane sile svih naroda i narodnosti i svih radnih ljudi i građana, *i od teritorijalne odbrane* (podvukao R. T.) kao najšireg oblika organizovanog oružanog opštenarodnog otpora«.

Dakle, Ustavom SFRJ pre svega, zatim Zakonom o narodnoj odbrani, kao i drugim normativno-pravnim aktima u oblasti opštenarodne odbrane, udareni su temelji i postavljene doktrinarne osnove oružanih snaga u sistemu opštenarodne odbrane SFRJ. Tu su i po-

lazne osnove za dalju razradu i teoretsko uopštavanje nekih relevantnih pitanja teritorijalne odbrane, bilo da je reč o problemima za čije rešenje su potrebna dodatna istraživanja, bilo da se radi o pitanjima i praktičnim rešenjima koja idu znatno brže od teorije, pa ih je zbog toga potrebno teoretski uopštiti i precizno definisati. Jer, borbena pravila i uputstva, čak i ona najvišeg ranga, iz oblasti vojne nauke i ratne veštine, najčešće govore kako treba raditi i postupati, ali ne i zašto tako treba činiti. To je i razumljivo jer pravila daju samo principe i neke postupke, mada, treba istini za volju reći, da su naša borbena uputstva i pravila u dobroj meri već prevazišla klasične metode, čiji je smisao propisivanje šablona i obrazaca koji treba da važe za sve borbene okolnosti i situacije.

Kad je o teritorijalnoj odbrani reč, pa i o njenim strategijskim aspektima, ne bismo mogli reći da smo u oblasti teorije odgovorili čak ni na neka značajnija pitanja, mada su problemi teritorijalne odbrane nalazili i nalaze ne baš tako malo prostora na stranicama naših vojnih listova, časopisa i drugih publikacija. No, to je sve nedovoljno i u očitoj je nesrazmeri ne samo sa našim potrebama, već i sa postojećom praksom u izgradnji teritorijalne odbrane. Nije, naime, slučajno da do sada nemamo ni jedno celovito delo, knjigu, o teritorijalnoj odbrani.¹ U razloge zašto je to tako ne bih ovde ulazio, ali jedno je sigurno, a to je da nam je celovita teorijska razrada teritorijalne odbrane preko potrebna i da je to jedan od prioriternih zadataka naših vojnih, i ne samo vojnih, pisaca. I ovde će biti govora o samo nekim pitanjima teritorijalne odbrane, ali će možda biti od koristi onome ko se bude bavio teorijom teritorijalne odbrane u celini.

Pre odgovora na ova pitanja, koji faktori determinišu strategijski karakter teritorijalne odbrane i kako se ispoljava takva njena uloga, radi boljeg razumevanja onoga što sledi i što korektnije interpretacije stanja teritorijalne odbrane u nas, treba, čini se, izneti razlike između teritorijalne odbrane u SFRJ i teritorijalne odbrane u drugim zemljama. Ovo stoga što su te razlike primetne, i to ponajviše baš u sferi strategije i politike, i što iz tih razlika proizlaze i neke specifičnosti i originalnosti u ostvarivanju strategijske uloge

¹ Na inicijativu Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, a u organizaciji SSNO održan je u Beogradu, u maju 1970. godine simpozijum o teritorijalnoj odbrani. Iste godine u izdanju VIZ-a izašla je i knjiga »Teritorijalna odbrana« koja sadrži deo radova (referata i diskusija) sa tog simpozijuma. Ima tu veoma vrednih priloga, ali to, ipak, nije celovito delo o teritorijalnoj odbrani, koje bi bilo naučno fundirano. U knjizi su štampana više-manje, mišljenja pojedinih autora i opisivana postojeća praksa teritorijalne odbrane u ono vreme. No, ta knjiga je — u stvari zbornik radova — i takva kakva je, korisna.

teritorijalne odbrane u nas. Poznato je, pre svega, da teritorijalnu odbranu imaju više-manje sve zemlje, imaju je, dakle, sada, a neke su je imale i ranije. Dakle, pojam »teritorijalna odbrana« je poznat, ali je njen sadržaj bio i jeste veoma različit. Konačno, i mi smo pedesetih godina imali teritorijalne i partizanske jedinice, koje su se po mnogo čemu razlikovale od naše teritorijalne odbrane danas. U čemu su te razlike u teritorijalnoj odbrani između nas i drugih?

Prvu i jednu od najvećih razlika predstavlja društveno-politički i organizaciono-tehnički status teritorijalne odbrane SFRJ i drugih zemalja. Koliko je meni poznato, u svim zemljama, više-manje, teritorijalna odbrana predstavlja pomoćne snage, namenjene uglavnom za zadatke u pozadini, stražarsko obezbeđujućeg karaktera, pre svega. U nekim zemljama to su radne jedinice sastavljene od raznoraznih prestupnika, ljudi koji su došli u sukob sa zakonom, ili su po nekom drugom osnovu nepogodni za borbene jedinice. Njihov naziv: »teritorijalna odbrana« samo je formalne prirode, a možda treba i da zavara o pravoj prirodi tih jedinica. U nekim zemljama je teritorijalna odbrana u organskom sastavu operativne ili kako se ponegde naziva — regularne armije — njen je integralni deo. Operativna armija je stvara, razvija, oprema, naoružava, obučava; snosi, dakle, sve troškove izdržavanja teritorijalnih jedinica i u ratu im postavlja zadatke, uglavnom taktičko-operativnog karaktera, prema tome, u većini oružanih snaga drugih zemalja teritorijalna odbrana i ne predstavlja strategijsku komponentu oružanih snaga niti sistema odbrane.

Kod nas je, kao što je poznato, situacija kvalitetno drukčija. Teritorijalna odbrana u našoj zemlji direktan je proizvod našeg samoupravnog socijalističkog sistema, izvedena je iz tog sistema, njegov je integralni deo, kao što su to uostalom i naše oružane snage u celini. Teritorijalnu odbranu u nas ne organizuje i ne formira JNA, već to čine društveno-političke zajednice, mesne zajednice i organizacije udruženog rada. Sve ove društvene strukture formiraju teritorijalnu odbranu, ne na osnovu nekih oktroisanih odluka, već u zavisnosti od operativno-taktičkih potreba odgovarajućeg prostora i materijalno-finansijskih mogućnosti dotične sredine i u zavisnosti, naravno, od intencija ratne doktrine i potreba plana odbrane zemlje u celini. Istina, šira društveno-politička zajednica može da zahteva od uže društveno-političke zajednice da formira neku jedinicu teritorijalne odbrane, na primer regionalna zajednica ili republika da to zahteva od opštine, ali je u tom slučaju onaj ko naređuje *obavezan* da snosi i sve materijalno-finansijske konsekvence svoje odluke.

Kao što se vidi, naša teritorijalna odbrana ne samo što nije u organskom sastavu JNA, već i u pogledu upotrebe njenih snaga u ratu ima relativno samostalnu ulogu, pošto o nekoj potpunoj samostalnosti ne samo teritorijalne odbrane već i JNA, u našim društveno-političkim uslovima ne može biti ni govora, s obzirom na to da su naše oružane snage jedinstvene, da su im ratni ciljevi identični, da je naše ratište jedinstveno, da je komandovanje jedinstveno i da su naše oružane snage u celini instrumenat našeg samoupravnog socijalističkog društva. Samo, dakle, u pomenutim okvirima može biti govora o izvesnoj samostalnosti pojedinih delova naših oružanih snaga, i to pre svega u izvršavanju nekih borbenih zadataka.

Teritorijalna odbrana može u ratu da izvršava zadatke samostalno i u sadejstvu sa JNA. Naravno, ako je neka jedinica teritorijalne odbrane privremeno potčinjena komandantu ili komandiru jedinice JNA, onda će raditi u potpunosti onako kako naredi taj starešina. Isti je postupak u slučaju potčinjenosti jedinice JNA štabu teritorijalne odbrane. No, ti detalji ne spadaju u okvir ove teme. Neće, takođe, biti govora o pomoći JNA teritorijalnoj odbrani u svim bitnim elementima njene izgradnje, koja je bila i jeste ogromna i nezamenljiva, čime ni na koji način teritorijalna odbrana nije izgubila ništa od svoje relativne samostalnosti. Naprotiv. No, to je takođe druga tema, čije razmatranje nije bez interesa za našu teoriju ratne veštine.

Prema tome, iz pomenute razlike između naše teritorijalne odbrane i teritorijalne odbrane oružanih snaga drugih zemalja, kao i iz unutrašnje prirode našeg samoupravnog socijalističkog sistema na jednoj strani, i društveno-političkih sistema drugih zemalja na drugoj, proizilazi i originalnost naše strategije; dalje, strategijska uloga naše teritorijalne odbrane, kao i neke originalnosti načina na koje ona tu ulogu ostvaruje, u suštini se razlikuju od drugih zemalja. O čemu se radi, šta je tu specifično i originalno u domenu strategije?

Iz dosadašnjeg razmatranja proizilazi, pored ostalog, da se socijalističko samoupravljanje kao ishodište i klasna osnova teritorijalne odbrane u nas, javlja kao odlučujući faktor njene strategijske uloge u sistemu opštenarodne odbrane. Sasvim je evidentno da unutrašnja priroda našeg društveno-političkog sistema predstavlja bitnu odrednicu svih, ili gotovo svih činilaca naše strategije, što posebno važi za teritorijalnu odbranu, jer je dozvoljena pretpostavka da teritorijalnu odbranu kakva je naša može stvoriti samo socijalistički samoupravni društveni sistem.

Drugi značajan faktor koji determiniše stratezijsku ulogu naše teritorijalne odbrane jeste njena *masovnost*, koja se ne ispoljava samo u zaista impresivnom kvantitetu — u broju jedinica, štabova i ustanova, već pre svega u njenom kvalitetu: idejnom opredeljenju, moralno-političkoj čvrstini, i, što želim posebno da naglasim — u sposobnosti da bude (ona to već i sada jeste) organizacijska osnova za uključivanje celokupnog stanovništva zemlje u oružanu borbu, dakle svih onih građana koji nisu raspoređeni na neke druge dužnosti u: organima vlasti, privredi, komunalnim delatnostima, zdravstvenoj službi i dr. A, s obzirom na to da se u ratu mnoge stvari menjaju, što važi i za početni raspored ljudstva, to sa sigurnošću možemo tvrditi da u osnovi masovnosti teritorijalne odbrane leži mogućnost angažovanja celog naroda u oružanoj borbi ili u drugim oblicima otpora eventualnom agresoru, što je od prvorazrednog stratezijskog značaja.

Ovu tezu ne ističemo radi hvale i da bismo po svaku cenu bili originalni, već zato da bi pokazali i na vlastitoj praksi dokazali da je naša teritorijalna odbrana, i kao idejna zamisao i kao realizacija, *zakonita pojava* samoupravnog socijalističkog društva, koje do sada osim kod nas, nigde više u svetu ne postoji, pa samim tim ni teritorijalna odbrana kao naša.

Mada su se spoljnopolitički uslovi i unutrašnja vojno-politička situacija u Jugoslaviji u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji, od 1941. do 1945. godine, u izgradnji partizanskih odreda u NOVJ bitno razlikovali od uslova u kojima smo posle rata izgradili teritorijalnu odbranu, biće, čini se, od koristi podsetiti se na neke ocene i zaključke druga Tita izrečene pre više decenija.

Naime, u Titovim vojnim delima može se naći, pored ostalih, i ova misao: »Bilo je u historiji partizanskih ratova, bilo je ustanaka, bilo je čak slučajeva da su neke armije tako izrasle, ali u historiji nema primjera da je na ovakav način i pod ovakvim okolnostima, u neprekidnoj, nejednakoj i žestokoj borbi sa stotruko jačim neprijateljem izrasla ovakva armija koja je svojim oružjem i borbom omogućila da dalje raste. Takvog primjera u historiji nije bilo«.

Naravno, mi smo svoje oružane snage, sistem opštenarodne odbrane, pa prema tome i teritorijalnu odbranu stvarali u miru, ali u uslovima velikih teškoća, odricanja i nadčovečanskih napora svake vrste, od kojih se neki mogu meriti sa teškoćama u narodnooslobodilačkom ratu. Jer, odmah posle rata morali smo obnavljati porušenu i opustošenu zemlju, izgrađivati savremeno socijalističko društvo, stvarati modernu ekonomsku osnovu zemlje, boriti se protiv raz-

vlašćene buržoazije i ostataka njene razbijene vojske, i pri svemu tome uspešno se odupreti nečuvenom i nečovečnom pritisku: vojnom, ekonomskom i političkom Staljina, i ne samo njega, na našu zemlju, na našu slobodu i nezavisnost. Bilo je perioda, dobro nam je to poznato, kad su nas, više-manje, napadali sa svih strana. Eto, u takvim uslovima uspeali smo da izgradimo teritorijalnu odbranu i oružane snage u celini, pa zato reči druga Tita i danas zadržavaju punu aktuelnost.

Titovi zaključci o uslovima stvaranja oružanih snaga u narodno-oslobodilačkom ratu imaju fundamentalni značaj u izgradnji teritorijalne odbrane, i ne samo nje.

Ali, zašto baš teritorijalne odbrane? Zato, ili u prvom redu zbog toga, što smo u izgradnji toga dela naših oružanih snaga primenili najviše iskustava iz narodnooslobodilačkog rata, prilagođavajući ih savremenim potrebama i mogućnostima. Međutim, bez obzira na sve to, pažljivom analitičaru neće ostati nezapažena ni nova rešenja, kako društveno-politička tako i vojno-tehnička u izgradnji teritorijalne odbrane, koja su identična ili slična rešenjima u stvaranju partizanskih odreda i narodnooslobodilačke vojske u vreme rata. Nisam slučajno pomenuo i Narodnooslobodilačku vojsku, već zbog toga, da istaknem da je postojanje te dve komponente oružanih snaga u narodnooslobodilačkom ratu, iskustvo strategijskog značaja, koje smo na određeni način ugradili u organizacijsku strukturu teritorijalne odbrane, mada se ona formalno tako ne deli.

Pokrivenost cele državne teritorije snagama teritorijalne odbrane² predstavlja, takođe, fatkor od izvanrednog strategijskog značaja. Jer, da toga nije, o strategijskoj ulozi teritorijalne odbrane teško da bi moglo biti govora, čak i pod uslovom da postoje brojne teritorijalne snage, svrstane čak i u krupne jedinice, ali locirane samo u pojedine rejone zemlje. Pokrivenost teritorije ostvaruje se, pre svega, u osnivanju jedinica teritorijalne odbrane na svim stepenima društvenog organizovanja: u mesnim zajednicama, u organizacijama udruženog rada, u društveno-političkim zajednicama — u opštinama, međuopštinskim regionalnim zajednicama u republikama i pokrajinama. Naravno, da li će se, kakve i kolike jedinice teritorijalne odbrane formirati baš u svim pomenutim institucijama zavisi od procene ugroženosti dotične sredine, od potreba i mogućnosti. Razućenost naše teritorijalne odbrane na jednoj strani, a na drugoj strani čvrstina i homogenost jedinica i konzistentnost celokupnog siste-

² Teritoriju pokrivaju JNA, Civilna zaštita i druge snage, ali ovde o njima nije reč.

ma opštenarodne odbrane, i uloga teritorijalne odbrane kao jednog od bitnih elemenata toga sistema — sve to omogućuje uspešnu borbu ne samo na početku rata, već istovremeno na celom jugoslovenskom ratištu, što je, pored ostalog, jedna od bitnih strategijskih pretpostavki pobedonosnog završetka eventualnog opštenarodnog odbrambenog rata. Kad govorim o pokrivenosti teritorije jedinicama teritorijalne odbrane onda pri tome ne mislim na pokrivenost u bukvalnom smislu te reči, na pokrivenost u čijoj bi osnovi ležalo fizičko prisustvo jedinica teritorijalne odbrane baš na svakom prostoru i u svakom momentu. Takva pokrivenost niti je moguća, niti potrebna.

Međutim, drugu činjenicu treba uočiti i pravilno shvatiti. Naime, govorio sam namerno o *jedinicama*, a ne o *snagama* teritorijalne odbrane. Jer, ako je o snagama reč, onda je cela naša državna teritorija pokrivena ili tačnije rečeno zaštićena tim snagama i u bukvalnom smislu te reči, s obzirom da je tu narod koji je glavna naša snaga i nepresušni izvor i žive sile i materijalnih sredstava za naše oružane snage, što znači i za teritorijalnu odbranu. Prema tome, tamo gde se nalazi naš čovek tamo je i teritorijalna odbrana, a zahvaljujući mehanizmu svog delovanja u celini i taktici borbenih dejstava koju će primenjivati, jedinice teritorijalne odbrane pokrivaju, u borbenom smislu, i nenaseljene prostore. To znači da snage teritorijalne odbrane nisu »nadležne« samo i isključivo za selo, zaseok i uopšte nenaseljeno mesto, već i za celokupan prostor odgovarajuće društveno-političke zajednice. Pokrivenost teritorije o kojoj ovde govorim ostvarili smo zahvaljujući, pored ostalog, našem mobilizacijskom sistemu, koji se pored svih drugih savremenih rešenja, kad je teritorijalna odbrana u pitanju, zasniva na teritorijalnom i proizvodnom principu, bez čije primene nije moguće imati ovako razvijenu teritorijalnu odbranu niti totalnu pokrivenost ratišta, kao ni sve strategijske prednosti koje nam pruža teritorijalna odbrana u odnosu na tipove svih do sada u svetu poznatih struktura oružanih snaga, koje u svom sastavu imaju, bar po nazivu, i teritorijalnu odbranu.

Treba istaći još jednu bitnu činjenicu, za pravilnu ocenu strategijskog značaja u kontekstu razmatranja pokrivenosti teritorije — nijedan agresor, ma koliko snažan bio, nije i neće nikada biti u mogućnosti da svojim trupama pokrije celo naše ratište, kao što smo to u stanju da uradimo mi sa svojom teritorijalnom odbranom, što predstavlja našu ogromnu strategijsku prednost nad eventualnim agresorom. Kad je naš prostor u pitanju, valja podsetiti na činjenicu da okupatori ni u narodnooslobodilačkom ratu nikada nisu uspeli da naše ratište u celini pokriju svojim trupama, a u eventualnom opštenarodnom odbrambenom ratu to će još mnogo manje biti u stanju,

zahvaljujući, pored ostalog, teritorijalnoj odbrani kakva je sada, i koja će se u svim svojim elementima i dalje izgrađivati i usavršavati.

Fleksibilnost organizacijske strukture i formacije štabova, jedinica i ustanova predstavlja značajnu strategijsku dimenziju teritorijalne odbrane, koja je, govoreći uopšteno, organizovana po jedinstvenim principima u celoj zemlji, pri čemu se polazilo, pored ostalog, od specifičnosti svake sredine, tj. osobenosti društveno-političke zajednice, naročito od: ugroženosti teritorije, operativno-taktičkog ili strategijskog značaja odgovarajuće teritorije u sklopu celog jugoslovenskog ratišta, karaktera zemljišta, brojnog stanja stanovništva — njegove starosne, kvalifikacione i druge strukture i karaktera; od ekonomskih mogućnosti dotične društveno-političke zajednice i organizacije udruženog rada. U izgradnji organizacijske strukture i formacija teritorijalne odbrane, koja se sastoji od jedinica različite vrste i namene, različite veličine i sastava (a između raznih jedinica postoje i razlike, manje ili veće, i u pogledu opreme i naoružanja), primenjena je savremena nauka i tehnologija, ona dostignuća koja su primenljiva u izgradnji oružanih snaga. Pri tome se polazilo, u prvom redu, od intencija našeg socijalističkog samoupravnog društveno-političkog sistema, koncepcije opštenarodne odbrane, ratne doktrine i od pozitivnih iskustava iz narodnooslobodilačkog rata u izgradnji i Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije.

Zahvaljujući Titovim jasnim stavovima o tome kakva nam je teritorijalna odbrana potrebna kao integralni deo jedinstvenih oružanih snaga, i zahvaljujući primeni savremenih načela u njenoj izgradnji, teritorijalna odbrana je mogla biti i jeste organizacijski čvrsta, jedinstvena i homogena, a istovremeno i dovoljno elastična i fleksibilna.

Čvrstina organizacije, tj. savremeni tip jedinica teritorijalne odbrane i njihova organizacijska elastičnost, raznolikost i fleksibilnost nisu i ne mogu biti kategorije koje se isključuju, već jedna drugu uslovljavaju, jedna iz druge proizlaze. Jer, samo organizovana jedinica, sa skladnim uklapanjem odgovarajućih rodova (u nekim jedinicama i vidova) i službi u njihove formacije, samo takve — savremene jedinice, mogu biti dovoljno fleksibilne, i obrnuto. U izgradnji teritorijalne odbrane, naročito nekih njenih elemenata (sitnije jedinice, obezbeđenja nekih objekata, straže i sl.) dozvoljene su i improvizacije, ali samo svrsishodne, one koje će u datim okolnostima dati najbolje rezultate, u kom slučaju i one predstavljaju savremeno rešenje.

U čemu se sastoji fleksibilnost naše teritorijalne odbrane i na koje se načine to ispoljava, odnosno može ispoljiti u ratu.

Prvo, svaka jedinica, znači i najmanja, tako je organizovana i formirana da bude potpuno autonomna u izvršenju onih borbenih zadataka za koje je namenjena. Na drugoj, pak, strani teritorijalne jedinice lako se uključuju u opšte — zajedničke planove boja ili operacije, bilo da ih izvode zajedno sa jedinicama JNA ili samo teritorijalne snage. One, dakle, bez nekih posebnih dodavanja elemenata komandovanja uspešno sadejstvuju jedinicama JNA ili međusobno, što je od velikog ne samo operativnog ili taktičkog značaja, već i strategijskog, kad se radi, naravno, o operacijama takvog karaktera, naročito na privremeno zaposednutoj teritoriji, ili u početnom periodu na frontu, gde je potreba sadejstva takoreći svakodnevna.

Drugo, od manjih jedinica, njihovim objedinjavanjem, dosta lako, brzo i jednostavno moguće je stvoriti veće jedinice — krupnije sastave teritorijalne odbrane, pri čemu nisu potrebne, po pravilu, nikakve nove, dodatne komande ili štabovi stvarani dovođenjem stručnjaka sa strane, tj. izvan strukture ukupnih snaga teritorijalne odbrane. Da se ovo ne bi pogrešno razumelo, treba reći da se ne radi o nekom prostom, mehaničkom spajanju većeg broja manjih jedinica u jednu ili više krupnijih, već je u pitanju novi kvalitet koji se postiže ne mehaničkim, već stvaralačkim operativnim, organizacionim i tehničkim postupkom. Kao što je moguće od manjih jedinica stvoriti veće, isto tako, čak i lakše, krupnije jedinice teritorijalne odbrane mogu se transformirati veći broj manjih jedinica.

Treće, jedinice teritorijalne odbrane mogu, ako to bude i kad bude potrebno, da se uz minimalno dodavanje nekih tehničkih sredstava i nekih vrsta naoružanja (nekada neka jedinica teritorijalne odbrane može i bez toga) lako transformiraju u jedinice JNA, i obrnuto, što je s obzirom na karakter eventualnog opštenarodnog odbrambenog rata vrlo značajno, i to ne samo sa organizacionog već pre svega sa taktičkog, operativnog i strategijskog aspekta. To naročito važi onda kad su u pitanju potrebe jugoslovenskog ratišta u celini ili njegovih posebno značajnih delova u jednom periodu rata.

Četvrto, zahvaljujući elastičnoj organizaciji i prikladnim formacijama, jedinice teritorijalne odbrane u mogućnosti su da izvode uspešna borbeno dejstva na svakom terenu, na primer jedinice formirane od ljudstva iz ravnice da se bore na brdsko-planinskom terenu, i obrnuto. Naravno, da će za takve slučajeve biti potrebne izvesne promene u naoružanju, s obzirom na to da su jedinice teritorijalne odbrane koncipirane, što će reći i naoružane i opremljene za uspešno

izvođenje borbenih dejstava u ambijentu gde su formirane. Iz našeg ratnog iskustva znamo da je promenljivost prostora borbe vrlo česta, u stvari zakonita pojava odbrambenog rata, i zato smo ta naša iskustva uspešno koristili pri rešavanju problema organizacijsko-formacijske prirode jedinica teritorijalne odbrane.

Peto, jedinice teritorijalne odbrane obučavaju se za uspešna borbena dejstva na svakom terenu, u svim mogućim klimatskim i meteorološkim uslovima, i u svakoj situaciji. To je, takođe, jedno od dragocenih iskustva iz narodnooslobodilačkog rata koje smo primenili u izgradnji teritorijalne odbrane, i ne samo nje. Jer, niko ne može da garantuje da će se jedna jedinica teritorijalne odbrane boriti, recimo, samo u ravnici zato što je tu formirana, a druga samo po brdima i na planini. Naprotiv! Isto tako, za uspeh borbenih jedinica dobro je što nisu obavezno prihvaćeni samo tzv. trojni, četvorni ili petorni sistemi, već su ostavljene mogućnosti da pitanja sistema organizovanja i formacija jedinica utvrđuju odgovarajuće društveno-političke zajednice, rukovodeći se potrebama, namenom i zadacima odgovarajućih jedinica, kao i opštim doktrinarnim stavovima koji se odnose na izgradnju naših oružanih snaga u celini, što znači i u izgradnji jedinica teritorijalne odbrane. Usvojeni su oni sistemi koji, pored ostalog, obezbeđuju najveći broj taktičko-operativnih kombinacija u borbenim dejstvima svake konkretne jedinice, bez nekog velikog pretpočinjavanja, oduzimanja i organskog cepanja jedinica, i

Šesto (ne znači da po vrednosti dolazi na poslednje mesto), sadašnja organizacijska struktura jedinica teritorijalne odbrane i njihove formacije, znači sadašnje jedinice, predstavljaju optimalno jezgro za uključivanje ili na drugi način obuhvatanje celokupnog stanovništva i njegovo angažovanje u oružanoj borbi ili u otporu eventualnom agresoru na neki drugi način. Ova karakteristika ne samo da je od izuzetnog strategijskog značaja, već to pokazuje, i to vrlo uverljivo, veliku fleksibilnost i ogromnu društveno-političku dimenziju teritorijalne odbrane SFRJ.

Obučenost i borbena osposobljenost teritorijalne odbrane jedan je od najznačajnijih faktora koji opredeljuju njen strategijski značaj i ulogu. Svi obveznici — vojnici i starešine — u potpunosti su obučeni za uspešno izvođenje svih oblika borbenih dejstava u ratu i osposobljeni su da protiv eventualnog agresora primene odgovarajuću taktiku borbe. To se u potpunosti odnosi i na pojedince i na sve jedinice teritorijalne odbrane. Zahvaljujući, pored ostalog, ovoj činjenici, naša teritorijalna odbrana ima veliku strategijsku prednost, naročito u kasnijim etapama rata, kad je agresor prisiljen na dosta

često i prilično masovno uvođenje u borbu i nedovoljno obučenog ljudstva. Istina, i jedinice teritorijalne odbrane imaće u ratu gubitke, međutim, struktura teritorijalne odbrane još u miru tako je koncipirana da se jedinice u svakom momentu mogu popuniti obučanim ljudstvom. Ovo stoga što naša koncepcija opštenarodne odbrane imperativno zahteva da se svaki radni čovek pripremi za borbu i otpor agresoru, što znači da se za oružanu borbu obuči i u vojno-stručnom pogledu. Potpuna obučenost vojnih obveznika, čiji je ratni raspored u teritorijalnoj odbrani, postiže se obukom u JNA za vreme odsluženja vojnog roka, a starešina školovanjem u školama za rezervne mlađe oficire i oficire u vojnim akademijama JNA, kao i na fakultetima. To su, naravno, tzv. redovni izvori popune vojnicima i starešinama jedinica teritorijalne odbrane i stalne, obavezne forme obuke i školovanja za sve pripadnike jedinica i štabova, bez izuzetka³.

Međutim, kako za starešine tako i za vojnike, obavezna je po-vremena obuka u okviru same teritorijalne odbrane, što je regulisano odgovarajućim normativno-pravnim aktima. Ta obuka traje sve dok vojniku ili starešini traje vojna obaveza služenja u oružanim snagama.

Dakle, kad su postojeće jedinice i štabovi teritorijalne odbrane u pitanju, u pogledu obučenosti nema problema. To je u potpunosti obučena vojska koja će uvek takva biti. To, konačno, i nije teško postići, s obzirom na to da je obuka osnovni smisao odsluženja vojnog roka i da je ona u funkciji JNA, kroz koju prolaze sve generacije mladića psihofizički sposobnih za službu u oružanim snagama. Obuka van armije predstavlja, u stvari, nadgradnju i svodi se, uglavnom, na osvežavanje i proširivanje postignutih znanja i veština, na preobuku ili doobuku na novim tehničkim sredstvima, na obučavanje specijalista raznih stručnih profila itd. Težište je na obuci jedinica u vidu taktičkih vežbi, sa ili bez bojnih gađanja, na vežbama gde se proverava mobilizacijska spremnost i na obučavanju starešina na kursevima i u školama JNA, kursevima i seminarima u okviru teritorijalne odbrane, u okviru udruženja rezervnih vojnih starešina i dr., i na obuci štabova koja podrazumeva poznate, uglavnom standardne forme obučavanja.

Međutim, kad teritorijalnu odbranu posmatramo šire, kao najširi oblik za masovno uključivanje svih radnih ljudi i građana u oružanu borbu (»uključivanje svih« ne treba bukvalno shvatiti) onda pi-

³ Omladinci i omladinke, uključeni u jedinice teritorijalne odbrane, takođe su obučeni bilo u školama ili na fakultetima, bilo u nastavnim centrima, ili kombinovano.

tanje obučavanja celokupnih potencijalnih snaga teritorijalne odbrane, obučavanje i borbeno osposobljavanje upravo tih radnih ljudi i građana — celokupnog stanovništva — postaje delikatnije, teže i složenije. No, ovo ne znači da su to nerešivi problemi i da to predstavlja slabost teritorijalne odbrane ili ograničavajući faktor njene strategijske uloge. To svakako ne, jer mere do sada preduzete, i one koje će se ubuduće preduzimati na rešavanju ovog problema i ohrabrujući rezultati na tom planu, dozvoljavaju da se sa sigurnošću može tvrditi da ćemo u dogledno vreme postići krajnji cilj: zadovoljavajuću obučenost celog naroda za oružanu borbu i za druge vrste otpora eventualnom agresoru. Treba, naravno, imati u vidu činjenicu da je obuka stanovništva proces koji permanentno traje, nikad se ne završava, iz prostog razloga što stalno pristižu nove generacije koje za rat treba osposobiti *pre odsluženja vojnog roka*.

Na kraju nešto o *komandovanju* teritorijalnom odbranom i u teritorijalnoj odbrani. Iz mnogo opravdanih razloga komandovanje teritorijalnom odbranom je u celini podignuto na strategijski nivo, baš kao što komandovanje teritorijalnom odbranom na nivou republika ima sve attribute strategijskog komandovanja. Tu, dakle, strategijsku dimenziju komandovanja (koje je u praksi dosta složeno, a za teoriju ratne veštine vrlo interesantno), uslovljavaju, pored ostalih, i ovi činioci: jedinstvo oružanih snaga SFRJ i jedinstveno komandovanje oružanim snagama od strane Vrhovnog komandanta; zatim, teritorijalne snage republika izvršavaju, gledano u celini, zadatke strategijskog značaja; jačina teritorijalne odbrane (kvantitet, krupni sastavi, visoke komande i dr.) omogućavaju preduzimanje i operacija sa strategijskim ciljem, bilo samostalno (najčešće u dubljoj pozadini neprijatelja, na privremeno zaposednutoj teritoriji) ili u sadejstvu sa snagama JNA, što će biti dosta čest slučaj u početnom periodu rata, ali i u kasnijim periodima; prava i obaveze koje na osnovu Ustava SFRJ i Zakona o narodnoj odbrani imaju republike i pokrajine u oblasti rukovođenja i pripremanja teritorijalne odbrane za rat, kao i njihove obaveze da organizuju otpor agresoru na celom prostoru svoje republike — upućuju na zaključak da je komandovanje veoma snažan određujući faktor njene strategijske uloge.

Da bi se videlo koliko je pitanje komandovanja u teritorijalnoj odbrani delikatno i specifično, ilustracije radi treba podsetiti na pitanje tzv. dvojne odgovornosti štabova teritorijalne odbrane, dakle pitanje koje zaslužuje analizu i teoretsku obradu. Evo o čemu se radi. Prema odredbama Zakona o narodnoj odbrani, za organizovanje i pripremanje teritorijalne odbrane starešina štaba teritorijalne odbra-

ne, što će reći i štab u celini, odgovara organu društveno-političke zajednice koji je obrazovao štab i starešini pretpostavljenog štaba teritorijalne odbrane. Za borbenu gotovost i upotrebu jedinica starešina štaba teritorijalne odbrane odgovara samo i isključivo pretpostavljenom vojnom starešini, što znači po principu subordinacije, kao što je to slučaj i u JNA. Prema tome, jasno se uočava dvojna odgovornost starešina teritorijalne odbrane, što je, možda, i najveća specifičnost komandovanja u nas, koje je logična posledica prirode našeg samoupravnog socijalističkog sistema, u čijoj osnovi leži neposredna odgovornost svake društveno-političke zajednice, organizacije udruženog rada — svakog subjekta i građanina za odbranu i zaštitu. To sigurno ne bi u praksi moglo da se postigne ako bi se rukovođenje i komandovanje (kao elemenat rukovođenja) odvijalo samo po tzv. vojnoj liniji i na principima vojne subordinacije. Na drugoj strani, takva pozicija štabova teritorijalne odbrane zahteva pronalaženje posebnih, originalnih formi i metoda rada i rukovođenja, u čemu i na čemu dosta posla imaju institucije i pojedinci koji se bave naučnoistraživačkim radom iz ove oblasti. Jer, sve stvari nisu još istražene, mada u veoma razvijenoj praksi imamo veoma uspešna rešenja.

Pored iznetih, postoje, naravno, i brojni drugi činioci koji determinišu strategijsku ulogu i značaj teritorijalne odbrane, a koji, takođe, zaslužuju da im teorija naše ratne veštine posveti odgovarajuću pažnju.